

МЕЖДУЛИЧНОСТНИ ПРОБЛЕМИ И АГРЕСИЯ ПРИ ЮНОШИТЕ

Магдалена Михайлова

INTERPERSONAL PROBLEMS AND ADOLESCENCE AGRESION

Magdalena Michailova

Abstract: Childhood aggression is an important focus for educators and parents owing to its relative stability over time and consistent link to a variety of negative outcomes later in adolescence including delinquency, substance use, conduct problems, poor adjustment and academic difficulties. In addition verbal and physical aggression often are the first signs, as well as later desining symptoms, of several childhood psychiatric disorders. By adolescence, this developmental course results in a heightened risk of substance use, delinquent acts, and school failure.

Key words: Adolescence, aggression, problems, development, educators

Ученическият клас е основен елемент на училищната социална среда. Класът е дефиниран като малка група със свои закономерности и светуосещане с относителна отвореност спрямо външните влияния и въздействия на социалната среда, но и със свои характерни влияния върху тази социална среда. Социално-психичният климат е един от основните фактори за сплотяване на групата, особено ако е преобладаващо позитивен (Силами. 1996., с. 128). В отделни класове обаче възникват проблеми от междуличностен и междугрупов характер, които постепенно се превръщат в хронични. Откриването на съществуващите проблеми в класа и вникването в тях е от голямо значение. Подценяването на възникващите негативни тенденции води до трайни конфликтни взаимоотношения и ситуации, до отклонение в социалното поведение. Агресията често присъства във взаимоотношенията между подрастващите. Тя е преднамерено поведение, което нанася вреда или наранява другите хора (Baum, Fisher, Singar.

1985), също и като преднамерено действие, насочено към „увреждане на друго лице” (Shaver, 1981. с. 495).

Агресията като форма на поведение се възприема като оскърбление или причиняване на вреда на друго живо същество, което не желае подобно обръщение (Бэрон, Ричардсон. 2001. с. 27). Бърковиц дефинира агресивността като поведение, което е насочено към нанасяне на вреда или към това да ядоса, раздразни друг индивид (Berkowitz, 1993. с. 52).

За изясняване на понятието „агресия” сред подрастващите е необходимо да се обърне внимание на социалната страна на въпроса. Социалните модели пречупват през призмата си наследствеността и генетичната предразположеност. Заради това някои ученици си служат само с вербална агресия, а други пристъпват към физическа. Съществува коренна разлика в използването на агресията като средство за постигане на цели. Агресивното поведение на юношите е обусловено както от генетичната предопределеност, така и от външните фактори, които влизат в съприкосновение с неукрепналата личност. Гневът, страхът, завистта, озлоблението, чувството за зависимост или несвобода, съпротива срещу авторитета, огорчението от собствените несъвършенства, самотата, ранимостта, тревожността, фрустрацията, депресията, са едни от многобройните причини и мотиви за агресия. Независимо от вида ѝ и начините на проявяване, агресивността винаги е свързана с разрушително поведение. Продиктувана е от злонамереност, независимо от това какви психични състояния са повлияли при нейното мотивиране. Всички тези особености са на асоциално насочената юношеска агресивност и я превръщат не само в училище, но и в изключително актуален обществен проблем с необратими фатални последици. От друга страна, тя е много тежък проблем на личността. Пораждат я редица фактори – наследственост, среда, семейство, както и отчуждението, изобилието от агресивни поведенчески модели. Тук училището може да направи много като ангажира вниманието на подрастващите с градивни занимания, учителят да бъде модел за достойно и толерантно присъствие, образец на хуманно отношение и принципност в отношенията с учениците, да намери баланса между строгостта и демократичността в преподавателската и възпитателската си дейност.

Именно в училището се осъществяват първите значими социални контакти както с други възрастни – учителите, така и с връст-

ниците. В междуличностните отношения агресивността може да бъде предизвикана чрез: емоциите (най-вече гняв), присъствието на враждебност в намеренията на другите, стремежът да създаде добро впечатление и респект у връстниците си, преживяване на силна провокация, съмнение в собствената ценност (чувство за малоценност) или характера на самоконтрола. Училището е мощен фактор, който формира или проявява агресията на учениците. Училищната среда оказва изключително силно влияние върху децата за възникване на напрежение, невротичност, агресивно поведение. Факт е високата агресивност сред учениците. Податливостта към агресивни прояви се формира преди всички поради пропуски – съзнателни или стихийни от страна на социализиращите агенти: семейство, училище.

Формирането и проявите на агресивност при юношите е функция на неблагоприятия процес на социализация, съчетани с някои конституционални психо-физични особености (Макдейвид, Харари. Цит. по Андреева, 2001). Всичко това рефлектира върху социалната активност на личността, която през този възрастов период е доминирана от желанието и стремежа за себеутвърждаване и намиране на собствения образ. Засиленият стремеж към самоутвърждаване, когато обективните условия не позволяват на юношата да се изяви по социално-желателен начин също може да бъде силен импулс за агресивно поведение (Bellmor and all, 2005). През периода на юношеството връстниците и приятелските групи стават значимите други. Въздействието на модела на поведение се различава по своята ефективност. Много зависи от това към кое поведение ще се ориентира индивидът и кои модели ще игнорира, тъй като е склонен да подражава на тези модели, които притежават привлекателни за него качества и да игнорира и отхвърли тези, които са му по-малко симпатични (Бандура, 2000, с. 42). Средата на връстниците е по-толерантна към изпробване на нови роли и сценарии. Юношите се стремят да задълбочават и поддържат междуличностни отношения преди всичко със своите връстници (Силгиджиян-Христова, 1998, с. 148).

Сборът на множество агресивни личности, съставляващи цял ученически клас предпоставя множество проблемни ситуации в социалната среда. Този тип ученически класове проявяват деструктивна агресивност – агресивност, която няма защитен характер, предназначена е не за самозащита и оцеляването на индивида, а за на-

рочно разрушаване (Фром, 2003). Тази група проявява агресивния си модел на поведение при различни ситуации, които не съдържат агресивен контекст. Агресивното поведение се проявява чрез вътрегруповите конфликти от междуличностен характер. Агресията и насилието сред децата и юношите през последните години все по-често застават в центъра на общественото внимание и научните дискусии. Юношите често влизат в трайни конфликти с отделни личности от други класове по разнообразни причини – от стила на обличане на дадения индивид през начина, по който говори до статуса, който заема в йерархията. Основата на сплотеността в тези групи от връстници стои копирането на самоличност (Иванов, 1999), което гарантира одобрението от връстниците. Конфликтните ситуации в социалното битие на юношите са ежедневие. В ситуация на открито или скрито противопоставяне юношите с конфликтни нагласи проявяват един и същи модел на поведение – конфронтация. Поради своята висока реактивност в различни училищни ситуации, на юношите им е невъзможно да контролират не само това, което казват, но и поведението си (Parker, Bagby, 1997). При много високи нива на възбуда се занижават способностите на познавателна дейност и това може да доведе до импулсивно поведение. Някои изследователи разглеждат и хипотезата, че агресивните лица са по-реактивни от неагресивните, тъй като притежават по-високо ниво на възбудимост (Берон, Ричардсон. 2001). Невъзможността на юношата да намери адекватна на собствената си индивидуалност социално-значима изява може да провокира антисоциалност. Един от най-важните фактори за възникването и развитието на агресията са неправилните модели на възпитание в семейството. Факторите, които влияят върху проявите на агресията са разнообразни. Неумението да се преценяват намеренията на другите в повечето случаи е съпроводено с агресивно поведение. Юношите, които действат агресивно гледат на света като подозрителен и враждебен. Друг фактор са нормите и ценностната системза на самия индивид. Една и съща ситуация различните индивиди могат да възприемат по различен начин – за едни тя може да е стресираща, а за други да е нормална. Установена е пряка връзка между агресията и чувството на вина след агресията. Голяма част от юношите се смятат за неуязвими и виждат в рисковото поведение просто възможност за себеизява и демонстрация на независимост.

Колкото по-лабилна е екстравертната личност, толкова е по-агресивна. Агресивните прояви и наси лието сред подрастващите са тясно свързани с условията, които пораждаат конфликти в социалната среда. Агресията е свързана с проблемите на израстването. Биологически погледнато юношата е възрастен, но в социално-емоционално отношение той е все още дете. Дали децата, които в ученическите си години са агресивни ще продължат да бъдат такива и по-късно, дали ще задълбочат асоциалното си поведение зависи от влиянието над тях. Няма определена рецепта за преодоляване на агресията сред подрастващите, но има фактори, които помагат.

ЛИТЕРАТУРА

1. **Андреева, Л.** Социално познание и междуличностно взаимодействие. С., 1995. // **Andreyeva, L.** Sotsialno poznanie i mezhdulichnostno vzaimodeystviye. S., 1995.
2. **Аргайл, М., М. Хендерсън.** Анатомия на човешките отношения. С., 1989. // **Argayl, M., M. Khendersan.** Anatomiya na choveshkite otnosheniya. S., 1989.
3. **Бъчева, С.** Семейство и възпитание. – В: Теория на възпитанието. С., 2000. // **Vacheva, S.** Semeystvo i vazpitaniye. V. Teoriya na vazpitaniyeto. S., 2000.
4. **Василева, М.** Някои проблеми училищната психология. Шумен. 2003. // **Vasileva, M.** Nyakoi problemi uchilishchnata psikhologiya. Shumen. 2003.
5. **Василева, М.** Агресията – отровата на днешния ден. – В: Обществено възпитание, 2004, № 2, с. 2. // **Vasileva, M.** Sp. Obshchestveno vazpitaniye, br. 2. 2004 „Agresiyata – otrovata na dneshniya den. S. 2.
6. **Гурова, Р. Г.** Педагогическа енциклопедия. М., 1968. // **Gurova, R. G.** Pedagogicheskaya yentsiklopediya. M., 1968.
7. **Ериксън, Е.** Идентичност, младост и криза. С., 1996. // **YEriksan, YE.** Identichnost, mladost i kriza. S., 1996.
8. **Кайров, И. А.** Педагогика. С., 1975. // **Kayrov, I. A.** Pedagogika. S., 1975.
9. **Калчев, Пл.** Скала за агресия и виктимизация от връстниците. Изток-Запад, 2012. // **Kalchev, Pl.** Skala za agresiya i viktimizatsiya ot vrastnitsite. Iztok-Zapad, 2012.
10. **Калчев, Пл.** Субективно благополучие в юношеска възраст. Изток-Запад, 2010. // **Kalchev, Pl.** Subektivno blagopoluchiye v yunosheska vazrast. Iztok-Zapad, 2010.

11. **Кон, И. С.** Психология на средношколеца. С., 1985. // **Кон, I. S.** Psikhologiya na srednoshkoletsa. S., 1985.
12. **Ников, А.** Психология на образователния процес. С., 1994. // **Nikov, A.** Psikhologiya na obrazovatelniya protses. S., 1994.
13. **Петров, Г.** Детска престъпност. В. Търново, 1998. // **Petrov, G.** Detska prestapnost. VT, 1998.
14. **Силгиджан, Х. Х.** Личността на юношата. С., 1978. // **Silgidzhan, Kh. Kh.** Lichnostta na yunoshata. S., 1978.
15. **Славина, Л. С.** Индивидуальный подход к неуспевающим и недисциплинированным школьникам. М., 1985. // **Slavina, L.S.** Individualnyy podkhod k neuspevayushchim i nedistsiplinirovanym shkolnikam. M., 1985.
16. **Спенсър, Х.** Доброто и лошото поведение. Пл., 1899. // **Spensar, Kh.** Dobroto i loshoto povedeniye. Pl., 1899.
17. **Стойков, Ил.** Педагогическа и възрастова психология. ВТ, 1999. // **Stoykov, Il.** Pedagogicheska i vazrastova psikhologiya. VT, 1999.
18. **Хаджийски, Г.** Превенция на агресията. – Обществено възпитание, 2007, № 2. // **Khadzhiyski, G.** Preventsiya na agresiyata. Sp. Obshchestveno vazpitaniye. Br. 2. 2007.